

Małgorzata Rozbicka

"Monumentum", t. 20 - 22 (1982) ; t. 26 (1983) : [recenzja]

Ochrona Zabytków 40/3, 229-232

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

głównie dotyczą generalnych problemów urbanistycznych. Rozważa się w nich zasadność nawiązywania do podstaw i metod konserwatorskich wypracowanych na innym kontynencie i dla innych potrzeb. Wyraźnie akcentowana jest świadomość odrębności wynikającej nie tylko z założeń i ducha islamu, lecz i przesłanek etnicznych oraz kulturowych. Dość często podejmowane są problemy klimatyczne, zagadnienia związane z tradycyjnymi materiałami budowlanymi itp. Opracowania te zapowiadają – jak sądzę – wielkie działania konserwatorskie w sferze urbanistycznej.

Na wyjątkowy charakter książki Warrena składa się kilka przyczyn. Na pierwszym miejscu wymienilibym dogłębne poznanie przez autora tradycji budownictwa domów Bagdadu, ich układów przestrzenno-funkcjonalnych, techniki budowlanej i stosowanych materiałów. Przemyslenie tych zagadnień i analiza stanu zachowania tradycyjnej zabudowy miasta pozwala mu na sformułowanie przekonującej tezy, że konserwacja tego typu budynków powinna być kompleksowa i obejmować całe zespoły domów. Jako doświadczony architekt, biegły w sztuce konserwacji, Warren zdaje sobie sprawę, że podniesienie technicznego statusu – zapewnienie mieszkańcom wszystkich wygód, przywrócenie budynkom pełnej sprawności technicznej, restytucja tradycyjnych elementów dekoracyjnych itp. – tylko kilku wybranych domów nie bardzo ma sens, ponieważ inne ulegają stałej degradacji.

Konieczność kompleksowych działań uzasadnił przekonująco. Traktuje je jako bezdyskusyjną zasadę poczyniń konserwatorskich w mieście arabskim.

Zasady tej jednak nie udało się zastosować nawet w stosunku do 28 domów. Nie nam osądzać przyczyny tego odstępstwa. Zapewne jak w każdym działaniu konserwatorskim były one liczne. Można jedynie wyrazić żal, że warunki lokalne wykluczyły wprowadzenie w życie tak przekonująco sformułowanej i udowodnionej tezy. Nadzieję pokładać należy w zapowiedzi, że jest to zaledwie pierwsza faza długofalowego programu i życzyć wypada władzom Bagdadu, aby udało się następnym etap rozpocząć.

Jeden jednak aspekt konserwacji tradycyjnych domów Bagdadu nie podlega dyskusji. Stworzono program, który zaczęto realizować uzyskując już na wstępie bardzo dobre rezultaty. Tak wysoka ocena wyników zawarta jest w książce Warrena, w zamieszczonych fotografiach, projektach i planach. Uzyskanie satysfakcjonujących rezultatów w skali architektonicznej, bo mowa tylko o pojedynczych budynkach, pozwala mieć nadzieję, że podobne efekty zostaną uzyskane w skali urbanistycznej. Dyskusje prowadzone z irackimi konserwatorami zabytków nadzieję tę podtrzymują. Doświadczenia Bagdadu stać się mogą ważne dla praktyki rewitalizacji historycznych miast arabskich.

Lech Krzyżanowski

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH

MONUMENTUM. Wydanie specjalne poświęcone zabytkom Belgii. Tom wydany z inicjatywy Belgijskiego Narodowego Komitetu ICOMOS.

Tom XX–XXI–XXII, 1982, stron 211, ilustracje.

Andries Van Den Abeele (przewodniczący Belgijskiego Narodowego Komitetu ICOMOS), *Wprowadzenie*, s. 3, tekst w języku francuskim i angielskim. Tom *Monumentum* (XX–XXI–XXII) ukazał się z okazji stuipięćdziesiątej rocznicy utworzenia Królestwa Belgii i omawia osiągnięcia i porażki belgijskiego środowiska konserwatorskiego. Numer dedykowany jest Raymondowi M. Lemaire, zasłużonemu belgijskiemu konserwatorowi.

Jean Barthelemy, *Conditions de renaissance de la cite* (*Warunki odrodzenia miasta*), ss. 5–14, 8 il., stresz. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Konieczność wprowadzenia zmian do sposobu myślenia ludzi odpowiedzialnych za kształtowanie współczesnych miast – to myśl przewodnia omawianego artykułu. Obserwując, jak wiele osób, na różnych szczeblach, ma swój udział w podejmowaniu decyzji urbanistycznych, autor formułuje tezę, iż skuteczne przekształcenie praktyki planowania miast jest możliwe jedynie poprzez głębokie poznanie wykształconych przez wieki mechanizmów miastotwórczych. Niezbędne jest uwzględnienie, w procesie projektowania i podejmowania decyzji, kryteriów dotąd nie docenianych, a decydujących o jakości żywego organizmu miejskiego. Zdaniem autora, czynniki, które mogą wpłynąć na zmianę postawy urbanistów, to sformułowanie nowej definicji funkcji miasta, głębsze zrozumienie nauk socjologicznych i zasad tradycyjnego rozplanowania tkanki miejskiej oraz określenie jej właściwej skali. Należy koniecznie odtworzyć zagubiony „język” urbanistyczny nie po to, aby go niewolniczo naśladować, lecz by go racjonalnie interpretować i ulepszyć.

L. Smets, *The church of the Beguinage of St. Truiden. Conservation and restoration of the architecture, interior and furniture: a case-study* (*Kościół Beginek pod wezwaniem św. Trudy. Konserwacja i restauracja architektury, wnętrza i wyposażenia – badanie przedmiotowe*), ss. 17–21, 6 il., stresz. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Trzynastowieczny, pseudobazylikowy kościół pod wezwaniem św. Trudy już od pół wieku nie był użytkowany jako miej-

sce kultu i znajdował się w stanie ogromnego zaniedbania. Władze prowincji limburgskiej zainteresowały się tym cennym obiektem i zamierzały zorganizować w jego murach Prowincjonalne Muzeum Sztuki Religijnej. Po wykonaniu niezbędnych prac badawczych określających możliwości i sposób dokonania adaptacji tego wielokrotnie przekształcanego zabytku przystąpiono do prac konserwatorskich. Przeprowadzono staranną restaurację budynku kościoła oraz XIII/XIV-wiecznych malowideł ściennych, zdobiących jego wnętrza oraz barokowego wyposażenia. Jak twierdzi autor artykułu, kosztem bardzo nielicznych kompromisów udało się omawiany obiekt wskrzesić dla potrzeb współczesnego życia.

Guido de Dijn, *A concept for the rehabilitation of the former Cistercian Abbey of Herkenrode at Kuringen, near Hasselt* (*Koncepcja rewitalizacji pocysterskiego opactwa Herkenrode w Kuringen koło Hasselt*), ss. 25–32, 6 il., stresz. w jęz. francuskim i hiszpańskim.

Artykuł omawia, na przykładzie rewitalizacji pocysterskiego opactwa w Kuringen, współczesne metody działania belgijskich konserwatorów. Poszczególne obiekty założenia klasztorowego pochodzą z różnych epok. Najstarsze z nich powstały w XIII w. Stopniowo rozbudowywany i przebudowywany zespół dotrwał do naszych czasów w stanie ruiny. Od 1974 roku jest prawnie chroniony wraz z otaczającym go krajobrazem. W 1972 roku dużą część założenia klasztorowego zakupił zakon Kanoników Regularnych od Św. Grobu i podjął próbę zaadaptowania zabytkowych obiektów dla swoich potrzeb. Ze względu na wartość historyczną zespołu oraz konieczność etapowego realizowania adaptacji opracowano, w oparciu o badania historyczne i analizę funkcjonalną, generalny program działań gwarantujący właściwą z punktu widzenia konserwatorskiego realizację zamierzenia. W artykule odnajdujemy szczegółowy opis procesu kształtowania się koncepcji architektoniczno-funkcjonalnej opactwa i rehabilitacji otaczającego zespół krajobrazu.

Rene Pechère, *Les jardins historiques, leur restauration leur interet pour les jardins contemporains* (*Historyczne ogrody, ich restauracja, ich znaczenie dla kształtowania współczesnych ogrodów*), ss. 35–42, 4 il., stresz. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Zachowane historyczne założenia ogrodowe są dla współczesnych projektantów nie rzadko jedynym wzorcem ukazującym podstawowe zasady prawidłowego kształtowania zieleni. Zasadniczą sprawą jest więc

zapewnienie pieczołowitej fachowej opieki nielicznym istniejącym zabytkowym zespołom zieleni ogrodowo-parkowej. Autor artykułu omawia zachowane na terenie Belgii zabytkowe założenia parkowo-ogrodowe oraz zapoznaje nas z inicjatywami podjętymi przez Belgijski Narodowy Komitet ICOMOS zmierzającymi do zapewnienia im należytej ochrony i konserwacji.

Frieda van Tyghem, *L'hotel de ville de Gand – les diverses restaurations envisagees ou effectuees aux XIXe et XXe siecles (Ratusz w Gandawie – różne konserwatorskie koncepcje i dokonania XIX i XX wieku)*, ss. 45–62, 30 il., stresz. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Autor przeprowadza analizę historyczno-architektoniczną ratusza w Gandawie i na jego przykładzie omawia przemiany koncepcji konserwatorskich zachodzące w Belgii od początku XIX wieku. Do dzisiaj widoczne są w architekturze tego obiektu zmiany dokonane podczas kolejnych prac konserwatorskich zapoczątkowanych około 1802 roku w czasach Pierwszego Cesarstwa. Prowadzone w różnych latach prace restauratorskie odzwierciedlają proces ścierania się różnych koncepcji i mód. Kontrowersje i spory ustały dopiero w wieku dwudziestym w momencie powszechnego zaakceptowania zasady zachowywania zabytków w ich pierwotnym kształcie architektonicznym. Prowadzone w latach siedemdziesiątych, przy zastosowaniu współczesnych metod i materiałów, prace konserwatorskie w części renesansowej obiektu były podporządkowane tej zasadzie. Kolejne planowane roboty konserwatorskie nawet w sferze techniczno-budowlanej będą nawiązywać do metod historycznych.

Luc Devliegher, *The inventories the belgian artistic heritage (Inwentarze belgijskiego dziedzictwa artystycznego)*, ss. 67–74, stresz. w jęz. francuskim i hiszpańskim. W wyniku licznych zniszczeń zabytków kultury belgijskiej podczas I wojny światowej dostrzeżono konieczność prowadzenia systematycznych prac inwentaryzacyjnych. Okazało się bowiem, iż przeprowadzana już od XIX w. inwentaryzacja obejmuje bardzo niewielką liczbę obiektów oraz zawiera zbyt wąski zakres informacji na ich temat. Rozpoczęto więc na szerszą skalę prowadzenie prac inwentaryzacyjnych, włączając do opracowań dokumentację fotograficzną i rysunkową. Stale jednak borykano się z trudnościami wynikającymi z braku wykwalifikowanej kadry profesjonalistów. Prace kontynuowano również podczas II wojny światowej. Po wojnie powołano specjalną placówkę zajmującą się dokumentowaniem zabytków. Lecz dopiero w latach pięćdziesiątych ukazał się pierwszy katalog do którego opracowania wykorzystano pełny aparat naukowy. Katalog ten obejmował zabytki wschodniej Flandrii. W latach sześćdziesiątych również inne prowincje zaangażowały wykwalifikowanych historyków sztuki, co umożliwiło stopniowe udoskonalenie metod i wpłynęło na podniesienie poziomu opracowywania dokumentacji. Autor zapewnia, że w ciągu kilku najbliższych lat opracowania katalogowe obejmą wszystkie zabytki zachowane na terenie Belgii. Do artykułu dołączono wykaz ważniejszych dokumentacji katalogowych wydanych przez poszczególne prowincje oraz centralne belgijskie władze konserwatorskie.

P. de Henau, R. Gerard, E. Meert, A. Pien, *Renovation-nettoyage et assechement des batiments anciens (Renowacja – czyszczenie i osuszanie starych budynków)*, ss. 77–87, 14 il., stresz. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Nieingerowanie w autentyczną substancję zabytku, staranne rozpoznanie stanu powierzchni muru i jego zanieczyszczenia oraz indywidualne dostosowanie metod czyszczenia to podstawowe zasady konserwatorskie właściwego czyszczenia powierzchni murów. Autorzy szczegółowo omawiają zalety i wady poszczególnych metod konserwatorskich oraz opisują zakres ich zastosowania. Przedstawiają też wiele zaleceń, które są warunkiem prawidłowego przeprowadzenia zabiegów konserwatorskich.

Assechement des murs rendus humides par ascension capillaire (Osuszanie murów zawilgoconych przez kapilarne podciąganie wody), ss. 89–95, 7 il., stresz. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Wzrastająca wilgotność murów jest przyczyną pogarszania się warunków sanitarnych, strat ener-

gii, skrócenia życia materiałów budowlanych oraz zasolenia budynków. Istnieje kilka sposobów zapobiegania wzrostowi wilgotności: drenaż, wprowadzenie wodoszczelnych membran, spryskiwanie wodoszczelnymi wypełniaczami oraz elektrokinetyza. W artykule opisano wszystkie wymienione metody, omówiono ich zalety i wady oraz możliwości zastosowania.

Gh. Ladriere, C. Donnay-Rocmans, *Les restaurations de la collegiale Sainte-Gertrude a Nivelles (Restauracja kolegiaty św. Gertrudy w Nivelles)*, ss. 97–113, 17 il., stresz. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Romańska kolegiata w Nivelles, zbudowana została w XI/XII w. w oparciu o wzory architektury ottońskiej. Z biegiem stuleci dokonano wielu zmian zarówno w jej bryle (XVII w.), jak i we wnętrzu świątyni (XVIII w.). W połowie XIX w. narodził się pomysł romanizacji kolegiaty, a na początku XX w. podjęto odpowiednie prace. Prowadzono je etapami. Ostatnie (przy części zachodniej świątyni), podjęte w 1971 r., wkrótce zostaną ukończone. Autorzy artykułu, pracujący przy restauracji kościoła od 1978 r., omówili tylko dwa, ich zdaniem charakterystyczne, dokonania konserwatorskie: usunięcie przebudowań arkadowej galerii oraz restaurację kopuł nad północnym i południowym przesłem wyższej galerii. Przytoczone przykłady dobrze obrazują wielorakość problemów wymagających na wszystkich etapach projektowych i realizacyjnych ścisłej współpracy architektów, archeologów i konstruktorów.

V. G. Martiny, *A propos de la restauration de l'avant-corps de la collegiale Sainte-Gertrude a Nivelles (Przyczynek do restauracji frontowej części kolegiaty św. Gertrudy w Nivelles)*, ss. 117–122, 6 il., stresz. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Zbombardowana w 1940 r. kolegiata pod wezwaniem św. Gertrudy w Nivelles (Brabancja) w okresie powojennym stała się bardzo ciekawym obiektem do badań archeologicznych. W trakcie prac archeologicznych odkryto w obrębie kościoła sześć różnych struktur budowlanych. Między innymi natrafiono na fundamenty nie istniejącej od kilku stuleci absydy zachodniej, którą zdecydowano się zrekonstruować w ramach prowadzonych etapami od 1896 r. prac konserwatorskich. Konsekwencją wspomnianej decyzji była konieczność przywrócenia wieży w zachodniej części kościoła. Po dość burzliwej dyskusji ostatecznie postanowiono zrekonstruować wieżę na planie wieloboku i nadać jej formę romańską. Artykuł omawia również inne prace konserwatorskie przeprowadzane w kolegiacie.

M. Laenen, *A new look at open-air museums (Nowe spojrzenia na muzea na wolnym powietrzu)*, ss. 125–140, 2 il., stresz. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Tworzenie muzeów poprzez przenoszenie zabytkowych obiektów architektury i umieszczanie ich w sztucznie przygotowanym środowisku i sztucznie skomponowanym zespole było niejednokrotnie krytykowane. Uważano, iż zabytkowe budynki należy zachować w miejscu, gdzie spełniały swoje funkcje użytkowe. Koncepcja muzeów na wolnym powietrzu zrodziła się w XIX w., gdy zwrócono uwagę na kulturę wiejską upatrując w niej źródło kultury narodowej. Wraz z narastaniem rewolucji technicznej konieczność ochrony obiektów kultury wiejskiej stała się oczywista. Autor omawia zmieniające się koncepcje, definicje oraz cele przyświecające idei tworzenia muzeów skansenowskich. Zauważa, iż pierwotnie skanseny organizowane z myślą o pracy naukowo-badawczej, kolekcjonerstwie i konserwacji z czasem stały się ważnym elementem polityki kulturalnej i systemu edukacji społecznej. Posługując się wieloma przykładami skansenów europejskich, autor omawia różnorodne sposoby prezentacji i organizacji ekspozycji zgromadzonych obiektów zabytkowych. Artykuł jest bogato ilustrowany planami i fotografiami zabytkowych budynków z belgijskiego skansenu w Bokrijk.

Yvo J. D. Peeters, *L'architecture rurale, element d'equilibre necessaire d'une politique globale de protection du patrimoine (Architektura wiejska – element równowagi potrzebny w globalnej polityce ochrony dziedzictwa)*, ss. 145–149, 3 il., stresz. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Problemy związane z ochroną i konserwacją zabytkowej architektury miast przesuwają na dalszy plan zagadnienia ochrony ginących – w wyniku intensywnej industrializacji, mechanizacji i dyna-

micznego rozwoju sieci komunikacyjnej – obiektów budownictwa wiejskiego. Konserwacja dziedzictwa architektonicznego wsi jest ze względu na kłopoty adaptacyjne bardzo trudna i niemożliwa bez współpracy oraz zrozumienia ze strony jej mieszkańców. Aby to zrozumienie pozyskać, problem ochrony zabytków wsi musi stać się częścią polityki narodowej, która zapewni mieszkańcom wsi godziwe warunki życia, łącząc aspekty konserwatorskie z zagadnieniami socjologicznymi. Wieś jako najstarsza forma osadnictwa, łącząca w sposób naturalny krajobraz z wytworami myśli i pracy ludzkiej, stanowi niezaprzecalnie ważny element ogólnonarodowego dziedzictwa i powinna być chroniona, a jej architektura restaurowana w interesie wszystkich grup ludności.

Andrè de Naeyer, *Preservation of monuments in Belgium since 1945 (Ochrona zabytków w Belgii od 1945 roku)*, ss. 153–165, 10 il., stresz. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Po zakończeniu II wojny światowej działania konserwatorskie w Belgii stanowiły część szerszego programu likwidacji zniszczeń. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych szybka industrializacja i masowy rozwój budownictwa mieszkaniowego, realizowanego w oparciu o zasady zawarte w tak zwanej Karcie Ateńskiej, spowodowały znaczną ilość wyburzeń starych budynków oraz ich nieprzemysłane przekształcanie. Dopiero koniec lat siedemdziesiątych przyniósł diametralną zmianę w sposobie architektonicznego myślenia oraz zwrot ku zapomnianym tradycyjnym wzorcom życia i mieszkania. Zaczęto podejmować wiele cennych inicjatyw konserwatorskich, z których najbardziej spektakularną była zapoczątkowana już w latach sześćdziesiątych restauracja i rewaloryzacja Great Beguinage w Louvain. Lokalne przedsięwzięcia konserwatorskie zaowocowały licznymi inicjatywami i działaniami ze strony władz centralnych, które powołały specjalne instytucje koordynacyjno-kontrolne oraz udoskonalili prawodawstwo w zakresie dotyczącym ochrony zabytków. Autor omawia najnowsze tendencje w belgijskim środowisku konserwatorskim, ilustrując je konkretnymi przykładami dokonań konserwatorskich. Sporo miejsca poświęca również specyfice organizacji ochrony zabytków w Belgii, wynikającej z odrębności narodowościowej Flamandów i Walonów. W artykule odnajdujemy informację na temat istniejących niedoskonałości systemu ochrony dóbr kultury, polegających między innymi na niedowładzie systemu prawnego, braku należytej koordynacji działań, obniżeniu jakości prac, zaniedbaniu zagadnień ochrony krajobrazu oraz niejednorodnym systemie finansowania. W obliczu istniejącej, najlepszej zdaniem autora, sytuacji proponuje on niezwłoczne ustalenie jasnych zasad konserwatorskich, skoordynowanie działań administracyjnych z programem polityki kulturalnej państwa, wypracowanie właściwego podziału kompetencji, zagwarantowanie odpowiednich funduszy oraz podjęcie próby zintegrowania dwunarodowościowego społeczeństwa w pracy nad ochroną dziedzictwa kulturowego całego kraju.

Andrè de Naeyer, *La reconstruction des monuments et des sites en belgique apres la Premiere guerre mondiale (Rekonstrukcja zabytków i krajobrazu w Belgii po pierwszej wojnie światowej)*, ss. 167–183, 13 il., stresz. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Belgijskie zabytki szczególnie ucierpiały podczas I wojny światowej. Po jej zakończeniu podjęto wiele cennych inicjatyw, lecz wielu z nich nie zrealizowano ograniczając się przede wszystkim do odbudowy kilku nieomal całkowicie zniszczonych miast. Już w 1915 r. zainicjowano liczne działania mając nadzieję, iż prace konserwatorskie stworzą okazję do wprowadzenia zasad nowoczesnej urbanistyki i umożliwią rozwiązanie problemów komunikacyjnych. W drugiej części artykułu omawiane są ówczesne problemy administracyjno-prawne i socjologiczno-ekonomiczne, które starano się rozwiązać za pomocą nowych przepisów prawnych. Pomimo prób wprowadzenia przez władze centralne generalnych wytycznych architektoniczno-urbanistycznych dla odbudowujących się miast, w praktyce doszło do realizacji wielu indywidualnych, nie skoordynowanych inicjatyw, na których zbyt mocno zaważyły względy emocjonalne i obiegowe opinie. I choć najważniejszym zabytkom przywrócono ich pierwotny kształt, doszło w wielu wypadkach do realizacji konserwatorskich posługujących się różnymi historycznymi stylami architektonicznymi, zniekształcając tym samym autentyczny wyraz architektoniczny zabytkowych budowli.

Luc Constandt, H. Ballegeer, Albert Servais, *Some important monument towns in Belgium – Antwerp, Bruges, Bruxelles, Ghent, Namur (Niektóre ważne zabytkowe miasta w Belgii – Antwerpia, Brugia, Bruksela, Ghent, Namur)*, ss. 189–209, 22 il. Ze względu na niemożliwość pozyskania danych na temat działalności konserwatorskiej prowadzonej we wszystkich ważniejszych miastach Belgii, autorzy artykułu ograniczyli się do zaprezentowania dokonań takich miast jak: Antwerpia, Brugia, Bruksela, Ghent i Namur. Czynnikiem to w sposób zwięzły, ale wszechstronny, omawiając zarówno podstawowe dane o poszczególnych miastach, organizację ich służb konserwatorskich, sposoby finansowania prac, jak również ważniejsze dokonania konserwatorskie. Na podstawie omówionych zagadnień poznajemy ogólny obraz sposobu realizacji prac konserwatorskich w Belgii koordynowanych i wspomaganych przez Stowarzyszenia Historycznych Miast i Zarządów Miejskich.

MONUMENTUM. Wyd. Butterworth Scientific Limited. Kwartalnik Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS.

Tom 26, nr 4, grudzień 1983, stron 71, ilustracje.

THE WORLD OF CONSERVATION (Świat Konserwatorski)

An interview with Vilhelm Wohlert (Wywiad z Vilhelmem Wohlertem), ss. 237–251, 14 il., stresz. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Artykuł prezentuje sylwetkę Vilhelma Wohlerta, duńskiego architekta, profesora Wydziału Konserwatorskiego Królewskiej Duńskiej Akademii Sztuk Pięknych. Vilhelm Wohlert obok pracy dydaktycznej na uczelni, w której już od 1956 roku prowadzone są specjalistyczne kursy architektoniczno-konserwatorskie, od prawie trzydziestu lat czynnie zajmuje się projektowaniem nowoczesnej architektury, przeważnie towarzyszącej obiektom historycznym. Przykładem tego rodzaju dzieła jest zrealizowany przy współpracy Jrgena Bo, w 1958 roku projekt muzeum sztuki nowoczesnej Luisiana, uważany za bardzo znaczący w jego karierze zawodowej. W artykule omówiono wiele projektów profesora. Dużo miejsca poświęcono restauracji starego browaru w 1975 roku dla Nowej Fundacji Carlsberga. Pomimo licznych obowiązków związanych z pracą dydaktyczną, pełnieniem od 1975 roku funkcji architekta odpowiedzialnego za obiekty królewskie i rządowe oraz prowadzeniem pracowni architektonicznej, Vilhelm Wohlert nie rezygnuje z czynnej pracy projektowej. W artykule odnajdziemy, poza omówieniem dorobku twórczego, również informacje na temat poglądów konserwatorskich profesora, jego stosunku do zaleceń Karty Weneckiej oraz opinie na temat pracy UNESCO.

TECHNIQUES AND MATERIALS (Techniki i materiały)

Pedro Ramirez Vazques. *The Cathedral of Mexico and the Metropolitan Sacriarium (Katedra i metropolitalne sacriarium w Meksyku)*, ss. 255–261, 5 il., stresz. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Najważniejszymi budowlami wzniesionymi w czasach kolonialnych w Meksyku są bez wątpienia katedra w mieście Meksyk i sąsiadujące z nią sacriarium. Budowę katedry rozpoczęto około 1562 roku. Trwała ona, z przerwami, aż do początku XIX wieku. Sacriarium zostało wzniesione w latach 1759–1768 w duchu meksykańskiego baroku. Oba obiekty stanowią jakby kwintesencję wszystkich meksykańskich stylów i tworzą harmonijny zespół. Jednak ich budowniczym od początku napotykali wiele trudności konstrukcyjnych wynikających z niekorzystnych warunków gruntowych. W związku z opadaniem poziomu wód gruntowych na terenie miasta budowle stopniowo osiadały. Pierwszą próbę powstrzymania tego niebezpiecznego zjawiska podjęto już w 1937 roku. Jednak ówczesne prace nie rozwiązały sprawy osiadania, doprowadziły natomiast do zmniejszenia obciążenia fundamentów i ogólnego usztywnienia konstrukcji. Roboty ziemne związane z budową metra spowodowały gwałtowne wzmocnienie osiadania zabytkowego zespołu. Na początku lat siedemdziesiątych rozpoczęto staranne przygotowania do ostatecznego ustabilizowania budowli poprzez wykonanie dodatkowego, bardzo głębokiego

fundamentowania, przenoszącego dużą część obciążeń. Prace stabilizacyjne ukończono w 1977 roku. Towarzyszyły im rozmaite roboty remontowo-konserwatorskie mające na celu usunięcie wszelkich uszkodzeń we wnętrzu katedry i sacrum oraz wymianę przestarzałej instalacji elektrycznej. Wieleletnie zaniechania instalacyjne były bowiem w 1967 roku przyczyną groźnego pożaru, który zniszczył wiele bezcennych dzieł sztuki sakralnej. Przy okazji prowadzenia robót ziemnych przeprowadzono też badania archeologiczne, starannie dokumentując ich ciekawe wyniki.

AREAS OF CONCERN (Miejsca godne zainteresowania)

Eugenio Pérez Montàs. *The CARIMOS plan for monuments and sites in the Greater Caribbean (CARIMOS – plan dotyczący obiektów zabytkowych Wielkich Antyli)*, ss. 265–279, 12 il., stresz. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Architektura Antyli jest, jak przyroda tego regionu, bogata i różnorodna, a jej początki są bezpośrednio związane z epoką zapoczątkowanych w XV wieku odkryć geograficznych. Wielowiekowe wpływy hiszpańskie, angielskie, francuskie i holenderskie, wzbogacone w XIX wieku przez tradycje przyniesione przez Afrykanów i Hindusów, stworzyły oryginalne dziedzictwo architektoniczne reprezentujące ogromną różnorodność stylową. Współczesne Antyle są regionem narażonym na stałe naciski ekonomiczne i kulturowe ze strony wielkich państw kontynentalnych, jak Wenezuela, Meksyk, Kuba czy też USA. Wiele międzynarodowych organizacji i państw formułuje koncepcje dalszego rozwoju Antyli, które – jak zauważa autor artykułu – wykorzystane umiejętnie i inteligentnie mogą zapoczątkować w latach osiemdziesiątych stały ekonomiczny i socjalny rozwój tego regionu. W artykule omówiono plan stworzony z inicjatywy ONZ składający się z 66 szczegółowych projektów. Szczególną uwagę poświęcono części CARIMOS (plan dotyczący zabytków Wielkich Antyli) zajmującej się ochroną dziedzictwa architektonicznego oraz opracowaniem właściwych sposobów jego wykorzystania i przekształcenia w instrument rozwoju ekonomicznego i socjalnego wysp archipelagu. Plan obejmuje dziesięcioletni okres działań mających na celu promocję świadomości regionalnej, konserwację obiektów i zespołów zabytkowych oraz pracę szkoleniową i popularyzatorską. Szeroko zakrojony program ma być realizowany i nadzorowany przez ekspertów ONZ wraz z przedstawicielami miejscowych wyższych uczelni i innych placówek naukowych.

TECHNIQUES ET MATERIAUX (Techniki i materiały)

Edouard Recordon, *Comportement de l'église Saint-François a Lausanne pendant les travaux d'aménagement de la place (Zachowanie się konstrukcji kościoła Św. Franciszka w Lozannie podczas prowadzenia robót budowlanych związanych z zagospodarowaniem placu)*, ss. 281–291, 5 il., stresz. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Artykuł omawia różnorodne metody pomiarowe i urządzenia kontrolne zastosowane do zbadania stopnia zagrożenia statyczności konstrukcji kościoła Św. Franciszka w Lozannie. Kościół Św. Franciszka wzniesiono w drugiej połowie XIII wieku. Po pożarze w 1368 roku przykryto jego nawę sklepieniem wspartym na podwyższonych murach oraz dostawionych nowych wewnętrznych przyporach. Budynek z biegiem czasu uległ deformacji, polegającej na dość znacznym odchyleniu jego murów od pionu, co było bezpośrednią przyczyną podjęcia prac wzmacniających jego konstrukcję już w 1919 roku i w latach trzydziestych. Obecnie wykonane, opisane w artykule, prace pomiarowo-badawcze zainicjowano w celu ustalenia stopnia zagrożenia statyki zdeformowanej budowli w związku z prowadzonymi w jej sąsiedztwie pracami ziemnymi. W wyniku wzorowo przeprowadzonych badań, udało się stwierdzić, iż praca konstrukcji kościoła przebiega bez zakłóceń i nie zagraża jej niebezpieczeństwo dalszych odształceń.

AREAS OF CONCERN (Miejsca godne zainteresowania)

Alexander Papageorgiou-Venetas; *The nineteenth-century metropolitan city quarters in Europe; criteria for action on their „integrated conservation”. Part I (Dziewiętnastowieczne dzielnice stołecznych miast europejskich; kryteria podejmowania „zintegrowanych działań konserwatorskich”. Część I)*, ss. 293–304, 10 il., stresz. w jęz.

francuskim i hiszpańskim. Ustalenie właściwych kryteriów działania konserwatorskiego przysparza niejednokrotnie trudności. Nie są one bowiem uniwersalne i jako narzędzia planistyczne muszą być indywidualnie dostosowywane do poszczególnych sytuacji. Artykuł stanowi próbę przedstawienia sposobu ich określania na przykładzie dziewiętnastowiecznych dzielnic wielkich miast europejskich, takich jak Paryż, Barcelona, Wiedeń i Berlin. Autor analizuje trudności i konsekwencje przekształceń dokonywanych w ich strukturze urbanistycznej, układzie komunikacyjnym, charakterystycznej zabudowie i systemie funkcjonalnym. Rozpatruje niezbędne przekształcenia omawianych dzielnic wynikające między innymi z usprawnień komunikacyjnych oraz dostosowania ich zabudowy do współczesnych standardów i funkcji. Zwraca przy tym uwagę na fakt, iż większość z niegdyś obrzeżnych dziewiętnastowiecznych dzielnic znalazło się obecnie w centralnych częściach współczesnych metropolii, co znacznie utrudnia przystosowanie ich do wymogów współczesnego życia w sposób, który pozwoli na zachowanie ich niepowtarzalnego dziewiętnastowiecznego charakteru.

Oprac. Małgorzata Rozbicka

PAMÁTKY A PŘÍRODA. Wyd. Státní ústav památkové péče a ochrany přírody w Pradze w wydawnictwie „Panorama” na zlecenie Ministerstwa Kultury ČSR. Ukazuje się dziesięć razy w roku.

Rocznik 10 (1985)

Zeszyt I, stron 64, ilustracje

B. Tykva, *Kulturní památky v životě socialistické společnosti (Zabytki kultury w życiu społeczeństwa socjalistycznego)*, ss. 1–2. Artykuł przedstawia ogólne problemy związane z ochroną i wykorzystaniem zabytków kultury w Czechosłowacji. J. Bárta, *Pět let od založení Státních restaurátorských atelierů (Pięć lat od założenia Państwowych Pracowni Konserwacji Zabytków)*, ss. 3–5, 3 ilustr. Prezentacja osiągnięć Państwowych Pracowni Konserwacji Zabytków w Pradze z okazji 5-lecia utworzenia organizacji. Ocena miejsca i roli placówki w ochronie zabytków w CSRS.

J. Suchomel, *O pracovních fázích kamenosochařských transferů (Prace przy przenoszeniu rzeźb kamiennych)*, ss. 6–14, 15 ilustr. Artykuł przedstawia problemy techniczne związane z dokonywaniem transferów rzeźb kamiennych. Szczegółowe omówienie poszczególnych faz działań. Omówienie przykładów – rzeźby Brauna z fasady dawnego szpitala w Kuksie.

A. Vošahlík, *Kategorizace historických měst socialistických zemí z hlediska památkové péče jako podklad pro rozvoj sídelní struktury (Kategoryzacja miast w krajach socjalistycznych z punktu widzenia ochrony zabytków jako część materiału dla opracowywania danych na temat struktury mieszkalnej)* ss. 15–21, 4 ilustr. Artykuł jest wynikiem kilkuletnich prac specjalistycznych w ramach Grupy Roboczej Krajów Socjalistycznych ds. Konserwacji Zabytków Historii, Kultury i Muzealiów. Przedstawia problemy kategoryzacji miast w Bułgarii, Czechosłowacji, NRD, na Węgrzech i w ZSRR.

M. Mžyková, *Díla českých maličů 19. a 20. století v zámeckých sbírkách (A) (Dzieła malarzy czeskich XIX i XX w. w zbiorach zamkowych)*, ss. 22–26, 6 ilustr. Ewidencja zabytków ruchomych – dzieł malarzy czeskich XIX i XX w. w kolekcjach zamkowych. Materiał adnotowany, ułożony alfabetycznie wraz z ilustracjami: J. Adámek, M. Aleš, F. Anděl, F. Andryšek, A. Auersperg.

J. Čechura, *16 celostátní konference historické archeologie (XVI Ogólnokrajowa konferencja archeologii historycznej)*, ss. 26–28, 2 ilustr. Sprawozdanie z konferencji, która odbyła się w Nitrze w dn. 8–12.10.1984 r. Tematem była „Historia gospodarcza średniowiecznej Czechosłowacji na podstawie rezultatów badań archeologicznych i ekspertyz interdyscyplinarnych”.